

juni
2016

DE ROSDOEK

*Capel te Eersel tusschen Rosdooik
2 Junij 1801*

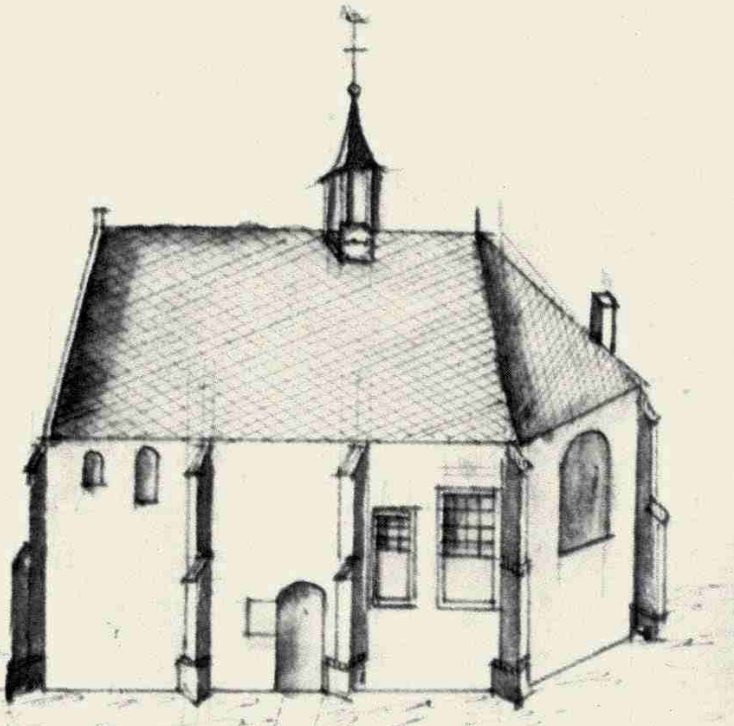
158

**Huizen en
families aan
de markt**
Pierre Panken
en Harrie Grielen

**Straatnamen
in Eersel**
Gebr. Hoeksstraat
Piet Frints

**De moeder van
de boterlinde**
Harrie Grielen

**Wie zal dat
betalen**
Harrie Grielen

*De Rosdoek is een uitgave van Heemkundige
Studiekring "De Acht Zaligheden"*

ISSN 1384-086X

HUISHOUDELIJKE HULP & CO

PARTICULIERE DIENSTVERLENING

**€ 14,95
per uur**

Kunt u in huis wel een paar extra handen gebruiken? Kies dan voor een hulp van Huishoudelijke Hulp & Co.

Aanmelden en/of informatie

website www.huishoudelijkehulpenco.nl

E-mail info@huishoudelijkehulpenco.nl

Telefoon (0497) 33 19 84

Ad Kokx v.o.f.

Witgoed

Sigarenmaker 10D
5521 DJ Eersel
Tel. (0497) 51 33 69
Fax (0497) 53 43 65
E-mail: info@adkokxwitgoed.nl
Internet: www.adkokxwitgoed.nl

reparatie en verkoop van was- en koelapparatuur

Huizen en families aan de markt*Pierre Panken en Harrie Grielen* .....4**Straatnamen in Eersel Gebr. Hoeksstraat***Piet Frints*.....13**De moeder van de boterlinde***Harrie Grielen*.....17**Wie zal dat betalen***Harrie Grielen*.....27

Voorpagina: Afbeelding van de omslag uit de heruitgave van Het schetsenboek van Hendrik Verhees. Den Bosch 1975 (Merlijn). Verhees maakte schetsen van kerken en kapellen vooral in Brabant.

COLOFON

DE ROSDOEK is een uitgave van Heemkundige Studiekring "De Acht Zaligheden".
Verschijnt 4 x per jaar. Volgende nummer in juni 2016.

Redactie:

K. Cornelissen, Eersel, 0497 - 512208

P. Frints, Eersel, 0497 - 512197

H. Grielen, Eersel, 0497 - 512897

E-mailadres redactie: h.grielen@gmail.com

Lay-out, Jos Castelijns, Eersel, 0497-517569-jcgrafisch@chello.nl

Secretariaat:

E. Lavrijsen, Bogerd 70, 5521 ML Eersel, 0497 – 843909

E-mail: evert.lavrijsen@gmail.com

Website: www.hskdeachtzaligheden.nl

Heemkamer:

Gevestigd in Kempenmuseum De Acht Zaligheden, Kapelweg 2, 5521 JJ Eersel

Contributie:

€ 25,00 per jaar (€ 14,00 per jaar voor medelid op hetzelfde adres)

Giften:

De Studiekring is aangemerkt als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).

Bankrekening: NL83ABNA0624742407 t.n.v. De Acht Zaligheden te Eersel

Mededelingen van het bestuur en/of agenda ALV ontvangt u per e-mail of zijn in te zien op onze website.

HUIZEN EN FAMILIES AAN DE MARKT

III Markt 3-5 : Van Tramhalte naar Acht Zaligheden

Logement, Tramhalte en Acht Zaligheden: het zijn niet alleen maar woorden boven een aantal bijdragen geweest. Ze geven ook de duidelijke stappen weer die de geschiedenis van het oude pand kunnen illustreren. In dit derde en laatste deel komen zowel nog de voor- als ook de na-oorlogse jaren ter sprake om af te sluiten bij het huidige Promessa.

Nieuwe gezichten, nieuwe wegen

Wanneer Hendrikus Jozephus Timmermans (1896-1976) en zijn echtgenote Johanna Adriana Maria van Berkel (1896-1979) in 1925 in Eersel arriveren, zijn ze in een voor hen vreemd dorp. Pas getrouwd en met hun eerste kind -Jeanne* 1924 – komen ze vanuit Helvoirt hier aan. Het huisnummer is dan A 152.

Alle twaalf kinderen die na Jeanne het jonge gezin versterken, zijn in Eersel geboren. Negen aan de Markt 3-5 en drie in de Nieuwstraat 84, tegenover de Lindenhof. Daar woont dan nog (de familie van) Notaris Koten.

*“De Tramhalte” ten tijde van de familie Timmermans met moeder in de deuropening.
(foto coll. fam.Timmermans)*

Met nog net geen 30 jaar oud zijn ze na 'Coolse' echt de nieuwe generatie. Van hem hebben ze De Tramhalte gekocht, vastbesloten er iets van te maken. Ze hebben er ook wat voor gedaan : aankoop van het pand en bescheiden verbouwing hebben veel geleverd van hun financiële draagkracht. De flinke loop die in het café zou zitten, moet het goed maken. Toch valt de klandizie wel wat tegen. Heeft verkoper Piet Cools die misschien wat al te mooi voorgesteld? Bij hem zat het altijd vol, zo had hij zelf gezegd tijdens de onderhandelingen. Ze hebben hun vragen en die houden ze hun leven lang.

Vader Hendrikus is niet een man om er lang bij te blijven stilstaan: ze zijn nu eenmaal hier en gaan er het beste van maken¹ .

Meer dan 'n café

Al in juli 1925, direct na de aankoop, dient Timmermans bij de gemeente een verzoek in om "voor zijne woning op het aangrenzende voetpad aan het Marktpllein" een veranda te mogen maken. Het gaat mede om gemeentegrond.

Ter verduidelijking: De verharde weg over de Markt liep toen vanaf de hoek met de Nieuwstraat [Van Huijkelom] rechtdoor tot het einde bij de splitsing Dijk/Postelseweg [Moors]. Tevens kon men toen ook vanaf de hoek Markt/Duizelseweg [Timmermans] over een net zo hobbelig stukje keienstraat schuin op die rechtdoor gaande weg uitkomen. Daarmee lag de raadhuis-kapel op een soort driepuntig eiland en daarop stond ook de (boter)lindeboom. Op de uiterste punt een (rode) pissoir.

De Markt, vermoedelijk jaren '30-'40. Direct rechts van de auto de boterlinde met vlak daarbij het toenmalige, sinds lang verdwenen urinoir. (foto eigen coll.Rd)

¹ Diverse gegevens afkomstig van de dames Jeanne en Thea en de heer Piet Timmermans te Eersel 2015.

Aan de westzijde lag voor elk huis de eigen stoep, heel verschillend in gebruikte steen, in maat en in kleur. Dan lag er een zandstrook van de gemeente, vanaf de stoep tot aan de eerste bomenrij. Deze liep vanaf Timmermans tot Van Empel. Dat is ongeveer ter hoogte van de voormalige RABO. Die bomenrij werd slechts kort onderbroken bij de Harmoniezaal van Frans Bierens, nu De Bengel.

Tussen de eerste en de erop volgende tweede bomenrij was het eigenlijke Marktveld. Dat bestond uit opnieuw een zandstrook, waarop vanaf Timmermans op marktdagen gehandeld werd in biggen, varkens, kalveren, koeien en paarden. Let op de volgorde! Voor de grote dieren waren ijzeren haken in de bomen, waar een touw doorheen ging om ze vast te binden. Vervolgens lag er de hiervoor al genoemde afgesplitste zijweg met een doorgang tussen Timmermans en het raadhuis, een smalle en lastige verbinding die - zonder eenrichtingsverkeer(!) - aansloot op de Duizelseweg. Tegenover Van Woerkum lag een pluk gras, dan kwam er weer zand met de pomp en de kiosk. Ter hoogte van de huidige nrs 17-19 lag opnieuw een grasveld, maar dan veel groter ².

Gevarieerd aanbod

De raad gaat akkoord, maar die toestemming kan te allen tijde(!) worden opgezegd of ingetrokken³. Een echte veranda met overkapping is er niet gekomen. Wel een wat verhoogde stoep met 's zomers enkele tafeltjes en stoelen.

De Tramhalte verandert van dorpscafé met logement ter overnachting, in een echt hotel/pension voor mensen die beroepshalve hier zijn: met name handelsreizigers en "commiezen", zoals douanebeambten toen werden genoemd. Voor hen zijn op de bovenverdieping vier kamers permanent beschikbaar.

Aan de zijde van Van Woerkum is inmiddels uitgebreid met huisnummer 5. (Carolina Cools-Schellens had daar ook al een winkel). In feite zijn het er zelfs drie zaken ineen: EDAH levensmiddelen, een schoenenzaak en drogisterijartikelen. Vader Timmermans was ook vee-verloskundige, zodat ook eenvoudige diergeneesmiddelen een plaatsje krijgen in het assortiment. Een dierenarts was er in die jaren in Eersel niet.

Het gezin huist beneden. Achter de winkel ligt een zaal, daarna een keuken, huiskamer, twee grote slaapkamers. Aan de zijde van de Duizelseweg is lange tijd ook een benzinepomp. Het was een fijn huis om in te wonen, met veel ruimte eromheen. Piet (85) herinnert zich hoe ze na school naar huis spurten om op de tram te kunnen springen. Meerijden

² Gedetailleerde beschrijving mede met dank aan fam. Timmermans en de heren C.v. Oosterhout en P. Panken

³ RHCE Notulen Gemeenteraad Eersel 1925, dd. 16 juli

Het echtpaar Timmermans- van Berkel. (foto coll.fam.Timmermans)

tot Reusel en dan terug naar Eersel.

De Tramhalte was jarenlang ook de koffievoorziening voor het gemeentehuis, toen nog in de kapel: burgemeester, secretaris en niet meer dan een twee- of drietal ambtenaren. Duurde iets wat langer, bijv. bij een huwelijk, dan bleven die gewoon ook wat langer aan de koffie ....

In 1938 verlaat de familie Timmermans De Tramhalte. Hun vertrek valt nagenoeg samen met het beëindigen van de tramverbinding Eindhoven – Reusel. Het einde ook van de échte tramhalte op de Eerselse Markt. Kadastrale gegevens laten zien, dat het pand gedurende korte tijd weer op naam staat van de familie Cools-Schellens, inclusief beide zonen. Het is het begin van een periode van nieuwe eigenaren en pachters-bewoners.

1938-1952: Moeilijke jaren

In de zomer van 1938 neemt de familie Driessen de exploitatie van het café over van Timmermans. Hoewel tram en halte in het voorafgaande jaar zijn opgeheven, blijft de naam Tramhalte voorlopig gehandhaafd. Politiek gezien is het een spannende tijd : Duitsland wordt onder Hitler een sterke natie en misschien komt er wel oorlog. Maar ook in Nederland is het met de opkomst van de NSB en de crisisjaren met veel werklozen soms onrustig. Niemand weet eind jaren '30 nog waar het heen gaat.

Ruim een jaar later is dat duidelijk: oorlog! Er komen moeilijke jaren, ook voor Eersel.

Frans Jozef Driessen (1891-1952) is zadelmaker van beroep en afkomstig uit Horst (L.) en dat er -zoals iemand zei- "ooit ook een zadelmakerij was" kan dus wel kloppen.

In 1919 is hij in Arcen(L.) getrouwd met Anna Hendrika Huberta Timmermans, die daar ook vandaan kwam. Twee dochters zijn nog in Horst geboren: Carolina/Carla*1920 en Huberta/Bertha*1922. Twee zonen kwamen in Eersel ter wereld: Henricus/Harrie*1928 en Johannes/Jan*1930. Het huisnummer is dan nog A152.

De door de bezetter benoemde opvolger van burgemeester Panken, was een NSB-lid, en heeft bij Driessen een kamer, zo ongeveer in het

toenmalige gemeentehuis dus. Dat heeft niet kunnen verhinderen, dat enkele Eerselse jongeren-van-toen bijna onder zijn ogen erin slagen om met een bonenstaak de klok één uur terug te zetten. Als overtuigd NSB'er liep de burgemeester altijd te loeren op overtreders van de 'spertijd'. Toen de jongelui zich vervolgens toch op verboden tijd op straat vertoonden, betrappt wilden worden en dus ook wérden, verwezen ze doodleuk naar de - door hen gemanipuleerde - klok⁴. Die gaf toch altijd de juiste tijd aan? Toen de ambtsdrager achter het bedrog kwam, waren de vlegels gevlogen . . .

Driessen is verder niet erg bekend. Hij was een rustige, geen spraakmakende figuur, maar wel een gerespecteerd man. Het was oorlogstijd, hij heeft een gezin met jonge kinderen en bovendien... de "foute" burgemeester in huis. Je kunt dan niet veel meer doen dan je rustig houden en je zowel in je zaak en ook daarbuiten zo zwijgzaam mogelijk opstellen. Dat voorkomt problemen en moeilijkheden. Cafés zijn – en dat zeker

Foto's van Driessen zijn er niet. Dit is niet echt een fraai kiekje, maar onmiskenbaar wél uit die tijd! Let op de naam 'Hotel' in het raam boven de deur. (foto eigen coll.Rd)

in oorlogstijd - gelegenheden waar soms eerder gefluisterd wordt dan hardop of uitbundig gepraat.

Begin jaren '50 komt het bedrijf nog korte tijd in handen van ene Lemmens, over wie verder niets bekend is. In juni 1949 worden in de gemeente Eersel de oude huisnummers met letter- en cijferaanduiding (A.. of B..) vervangen door alleen maar cijfers. Door deze vernummering is A152 voortaan Markt 3. Per januari 1952 komt er een nieuwe exploitant.

Een klinkende naam wordt gevestigd

Na vertrouwde Brabantse familienamen als Schellens, Cools, Timmermans klinkt die van de nieuwe exploitant hier wat minder bekend in de oren: Winkelmolen⁵.

Leonardus Hubertus Winkelmolen is in 1898 geboren in Beesel bij Roermond, zijn echtgenote Anna Elisabeth van den Beuken een jaar later in Maasbree. Limburgers, uit het noordelijkste deel net als Driessen, maar toch: geen Brabanders.

In juli 1939 verhuist Leonardus met zijn gezin naar A153a. Tien jaar later wordt het Duizelseweg 12. Het is een nieuw huis, het eerste dat gebouwd

De voorheen nog beschilderde zijgevel en het vooraanzicht als Hotel-Café-Restaurant "De Acht Zaligheden" na renovatie omstreeks 1954. (foto eigen coll.Rd)

⁴ Herinnering van Kees van Oosterhout *1929.

⁵ Veel informatie in dit gedeelte verkregen van mw Ine Kox-Winkelmolen en de heer Harrie Kox te Eersel 2015.

wordt op een pas vrijgekomen perceel. Nog kort ervoor was daar ran-geerterrein van de tram met ook een laad- en loswal voor goederen. Eer-sel is qua woonplaats niet zijn eerste keus, maar het ligt wel wat beter voor zijn werk als vertegenwoordiger van bakkerijproducten. Hij is ook chef van het rayonkantoor VvO en later inspecteur. De Voedselvoorzie-ning Oorlogstijd, een organisatie die al voor 1940 was opgericht en in de oorlog bleef bestaan.

Enkele jaren na de oorlog wordt het toch iets heel anders: hij wordt ho-telier en pacht van H.F. de Rooy, bierbrouwer uit Vessem, het naastgele-gen café dat vermoedelijk dan nog altijd "Tramhalte" heet. Hij verhuist naar Markt 3-5 en gaat er na de beginjaren ook flink verbouwen. Dat is ook hard nodig. De zolder boven de winkel op Markt 5 is zo bouwvallig en gevaarlijk, dat die voor de kinderen absoluut verboden terrein is. Aan de zijde van de Duizelseweg wordt de zaak groter gemaakt. Alles gaat goed. Nadien meldt het kadaster dat de nieuwe zaal voor een klein stukje op het eigendom van buurman Van Woerkum staat. Veel drukte is er niet over gemaakt en een Rijdende Rechter is nog in geen velden of wegen te bekennen . . .

Helaas zal de bouwer de voltooiing niet meemaken: Leo Winkelmolen

Het echtpaar Winkelmolen-van den Beuken met hun zeven dochters. Naast hen links An-nelies, rechts Truus en achter hen, eveneens van links naar rechts: Ine, Doortje, Tilly, Jeanne en Mariet. De foto is genomen bij het huwelijk van Tilly in 1950, toen ook de ouders zelf 25 jaar getrouwd waren. (foto coll. fam. Kox-Winkelmolen)

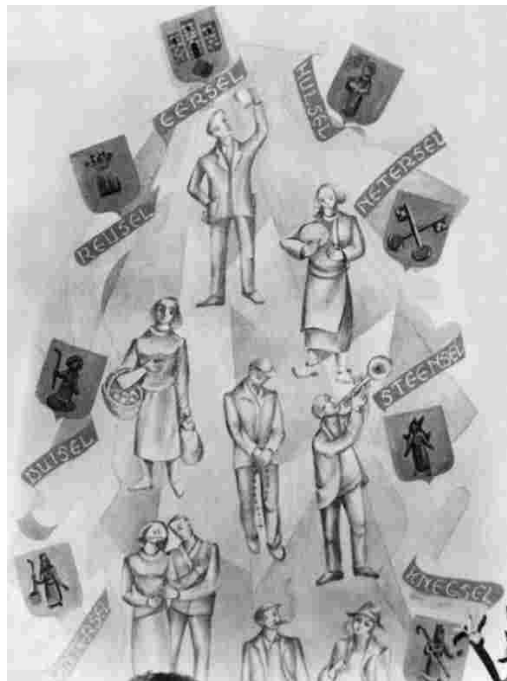
overlijdt op Driekoningen 1956, nog voor de opening in mei van dat jaar. Zijn vrouw besluit om met de zaak verder te gaan zoals de bedoeling was. Er is immers al een nieuwe en zeer passende naam bedacht, speels en met een verrassende betekenis : De Acht Zaligheden. Acht 'zaligheden'? Dan denken velen natuurlijk direct aan de acht "-sel"-dorpen van de Kempen, maar misschien dacht Leonardus allereerst of vooral óók aan zijn echtgenote en hun zeven dochters. Acht dierbaren direct om je heen: zijn dat niet eveneens 'acht zaligheden' ?

Echt trefpunt

De prille De Acht Zaligheden wil na de verbouwing blijven wat het zo lang was: ontmoetingsplaats voor Eersel en wijde omgeving. Het is het enige café waar je gewoon met je vrouw kunt komen. Elders is dat niet zo. Ook zijn er – zoals vanouds – verenigingen te gast. Het mannenkoor - eerder in de Harmoniezaal bij Frans Bierens ("Frans Lens") - en ook Con Amore, waar intussen ook gemengd gezongen kan worden, hebben er hun thuis in de nieuwe ruimte aan de Marktzijde.

In het café staat een grote brede haard met een schouw erboven. De jonge kunstenaar Rien van de Brink heeft die schouw voorzien van een mooie schildering. Die stelt symbolisch de acht dorpen van de Zaligheden voor, maar – wie weet? – toch ook wel een beetje de andere acht zaligheden?

Een deel van de Markt is – zoals hierboven al beschreven - in die tijd nog niet bestraat. Op de zandige en bij regen bijna onbegaanbare middenstrook zitten op de wekelijkse marktdag, de boeren met hun biggen vóór de Acht Zaligheden. Naar goed gebruik beklinkt men gedane zaken

Deze schildering van de jonge kunstenaar Rien van de Brink was toen echt modern.

Ze sierde de grote schouw in de caféruimte. De figuren stellen symbolisch de acht dorpen van de Zaligheden voor. (foto coll. fam. Kox-Winkelmolen)

nadien. Uiteraard in de Acht Zaligheden. Een spandoek met "Truus kom terug" laat zien wat de handel ervan denkt als in najaar 1964 de laatste van de zeven dochters trouwt. Voor de familie Winkelmolen is het einde in zicht. Nog datzelfde jaar komt er een nieuwe uitbater.

Grote veranderingen kondigen zich aan

Léon Ribbens heeft plannen met het oude pand. Als eerste ziet hij de ontwikkelingen die in de jaren erna gaandeweg gestalte zullen krijgen. Die leiden er uiteindelijk toe dat de Eerselse Markt van rustig dorpsplein-met-café's verandert in een toeristische trekker van belang. Eigenlijk is er sindsdien altijd drukte, maar vooral op zonnige dagen is de Markt werkelijk "top".

Zo ver is het nog niet in november 1964 wanneer Ribbens stevig het roer ter hand neemt. Hij is kok pur sang en een vakman. Onder zijn leiding wordt De Acht Zaligheden een restaurant met stijl en klasse en een goede klank in de Kempen. Aan de naam verandert hij niets. Die heeft ruime bekendheid en dat houdt hij graag zo.

Niettemin wordt er ook in zijn periode flink aangepakt: de dakkapellen aan de zijde van de Duizelseweg verdwijnen en er komen zes moderne kamers boven het restaurant, elk met wastafel, douche en toilet. Tien jaar later - in 1974 - neemt Léon afscheid.

De zaak die hij achterlaat, wordt voortgezet door Henk van Tuijl die er ook eigenaar van wordt. De zaal van pand nr.5 wordt uitgegraven, waardoor er een fraaie kelderruimte ontstaat voor wijnopslag en er – onverwacht - zelfs nog ook 'bodemschatten' tevoorschijn komen.

Hij brengt zijn zaak met een ster van Michelin (1981) nog een stapje verder. Het is een onderscheiding die de faam van De Acht Zaligheden zeker groter maakt, maar tegelijk de drempel ook hoger. Wanneer Van Tuijl in 1994 vertrekt, verdwijnt met hem 'de ster van de Kempen'⁶. Ook de oude naam maakt dan plaats voor een nieuwe: Promessa zal het voortaan zijn. Na ruim 40 jaar is dat wel wennen, maar de tijd gaat verder.

Toch is de naam De Acht Zaligheden zó verankerd in de herinnering van velen, dat deze nog bij menigeen het eerst opkomt wanneer ze het oude pand bij de Mariakapel willen aanduiden . . .

Pierre Panken/Harrie Grielen

⁶ Max Steenberghe in Eindhovens Dagblad van 10 februari 2001

STRAATNAMEN IN EERSEL

Wie iets wil weten over straatnamen in algemene zin - hij raadplege de website "allesoverstraatnamen.nl " en vindt daar een schat aan informatie.

Deze rubriek beoogt nadere informatie te geven over een aantal specifieke straatnamen binnen de gemeente Eersel, waarvan velen wellicht geen idee hebben waarom de desbetreffende naam werd gekozen.

Binnen dit kader gaat onderstaand artikel over:

De Gebr. Hoeksstraat

Deze straat is vernoemd naar de gebroeders Janus en Jan Hoeks die in de Tweede Wereldoorlog door de nazi's om het leven zijn gebracht als wraak voor hun betrokkenheid bij het helpen van onderduikers.

Adrianus (Janus) Hoeks was 60 en zijn broer 58 jaar toen zij werden gefusilleerd in het concentratiekamp Vught. Beiden waren boeren op de Hertheuvelsehoeve.

Om precies te weten wat er in 1944 met de gebroeders Hoeks is gebeurd, kunnen we putten uit 3 bronnen. De eerste is het dagboek van pastoor Aelen, waarin hij van week tot week bijhield en noteerde wat er zoal in Eersel gebeurde.

De tweede bron is een interview van Driek - de broer die niet gearresteerd werd - door de Dhr. van Laarhoeven in 1965 en een derde informatiebron zijn de persoonlijke aantekeningen van Albert van der Aalst z.g. die van vrij dichtbij het hele drama had kunnen volgen. Albert van der Aalst woonde in die tijd op de ouderlijke boerderij op de Voort, niet ver van de Hertheuvelsehoeve. Hij vertelde ons vlak voor zijn overlijden over zijn ervaringen.

De Hertheuvelsehoeve is een - ook nu nog afgelegen - boerderij in de nabijheid van de Boksheide. Zij was, evenals twee andere boerderijen, eigendom van de abdij van Postel. Eens per jaar kwam de patereconoom van de abdij op bezoek om de huur op te halen.

Er is in al die jaren weinig veranderd. Ook nu nog ligt de hoeve afgelegen van de grote weg en gaat in de zomer schuil achter veel groen.

In de jaren dertig woonden op de hoeve 3 broers , te weten Janus, Jan

In de jaren dertig woonden op de hoeve drie broers ,Janus, Jan en Driek Hoeks.

en Driek Hoeks.

Terugkijkend op die tijd zegt Albert van der Aalst , dat deze broers zo afgelegen en afgezonderd van de rest van het dorp woonden dat zij, bij wijze van spreken, nog niet eens wisten dat er oorlog was.

Dat beeld veranderde in de loop van de oorlogsjaren, doordat er steeds meer mensen hun toevlucht zochten tot dat buitengebied om zich zo te onttrekken aan de " Arbeitseinsatz ". Onderduikers werden ze genoemd. Deze onderduikers zochten met name de afgelegen boerderijen op. Op een gegeven moment was de situatie zo, dat praktisch op elke boerderij wel minstens een onderduiker onderdak gevonden had. Er was weinig tot geen controle in het buitengebied en zelfs de NSBburgemeester Fonteyjn - Strootmann ondernam geen acties.

Toch kon het niet uitblijven dat ook de gebroeders Hoeks met het fenomeen onderduikers te maken kregen.

Het was de econoom van de abdij van Postel die voor zijn broer een onderkomen zocht en de gebroeders Hoeks aansprak om hem te helpen. De broer van de pater econoom had als oud marineofficier deel genomen aan gewapende overvallen op Duitse doelen en zocht met spoed een veilig onderkomen.

Zo kon het gebeuren dat de desbetreffende onderduiker onderdak vond bij de familie Hoeks op de Hertheuvelshoeve.

Het georganiseerde verzet - onder leiding van Piet van Woerkum - nam de zorg voor hem voor zijn rekening.

Een van de eerste acties van het verzet was er voor te zorgen dat de desbetreffende onderduiker geen contact meer zou hebben met zijn verloofde. Naar de mening van het verzet was het veel te gevaarlijk om de verloofde toe te laten tot de hoeve. Bij een arrestatie zou het gevaar te groot zijn dat zij de verblijfplaats zou bekend maken.

Maar het bloed kruipt waar het niet gaan mag en zo bracht zij op een gegeven moment toch een bezoek aan de hoeve.

De Gestapo - de Duitse geheime dienst - volgde haar wegen al langer, sloeg toe en arresteerde haar. Onmiddellijk nam het verzet maatregelen omdat zij wisten dat zij bij een scherp verhoor op een gegeven moment zou doorslaan met alle gevolgen van dien.

Het verzet verhuisde de onderduiker naar de boerderij van de familie Boerboom die op maar een kilometer afstand van de Hertheuvelshoeve gelegen was. De gebroeders Hoeks werden door Piet van Woerkum op de hoogte gesteld en aangeraden ook onder te duiken.

Zij beseften echter niet het grote gevaar dat hen bedreigde en zij besloten te blijven, te meer daar zij hun koeien niet alleen wilden laten.

Reeds de andere dag zagen de burens op de Voort twee grote luxe wagens langs komen die Janus en Jan Hoeks kwamen ophalen.

Het huidige pand waar de familie Hoeks woonde op de Hertheuvelshoeve.

Een getekend portret van Janus en Jan Hoeks

De jongste van de broers, Driek, mocht thuis blijven om voor het vee te zorgen.

De twee arrestanten werden naar het politiebureau van Eersel gereden waar zij een nacht in de cel doorbrachten. Hier mocht 'avonds Driek samen met zijn zus hun nog bezoeken.

De andere dag werden ze overgebracht naar het concentratiekamp in Vught. Daar werden ze opgesloten in de beruchte bunker. Talloze malen werden ze scherp verhoord zonder dat zij doorsloegen.

Na een verblijf van een paar maanden werden ze op 11 augustus 1944, eigenlijk vlak voor de bevrijding, samen met 23 andere gevangenen door een vuurpeloton om het leven gebracht.

In 1948 kreeg de Akkerstraat in Eersel een nieuwe naam en werd omgedoopt tot Gebr. Hoeksstraat. De naam Akkerstraat ging in Eersel echter niet verloren, want zo heet tegenwoordig de straat die onder de A67 doorgaat richting Duizel/Vessem.

In de Mariakapel op de Markt herinnert een van de gebrandschilderde ramen aan de vermoorde broers Janus en Jan Hoeks.

Piet Frints

DE MOEDER VAN DE BOTERLINDE

In toeristische informatie, maar ook elders, is te lezen dat in de schaduw van de boterlinde de boerinnen zaten om er hun boter en melk te verkopen. Dat zal zeker gebeurd zijn, maar eerder en mogelijk veel langer, is dat heel anders geweest. Daarbij heeft ook een nu verdwenen gilde een belangrijke rol gespeeld.

Inleiding

In 1325 verhiel Hertog Jan III van Brabant Eersel tot "vrijheid". Dat die verheffing toen van grote betekenis was, is bekend.¹ Met die status van vrijheid is nauw verbonden het exclusieve recht om er ook markt te houden. Vermoedelijk is dat nog in de loop van diezelfde 14de eeuw al verleend, maar absolute zekerheid daarover is er niet. Die onzekerheid over het moment waarop, neemt niet weg dat Eersel eeuwenlang dé marktplaats van de Kempen is geweest.

Wel zeker is, dat Eersel in 1544 van keizer Karel V - vader van de hier zo berucht geworden Philips II - toestemming krijgt om een wekelijkse markt op woensdag te houden en ook een jaarmarkt.² Dat recht is later bevestigd en vernieuwd door de Aartshertogen Albert en Isabella van Oostenrijk in 1613. Latere stukken geven aan, dat er nog in de loop van de 16de eeuw een weekmarkt en niet minder dan zes jaarmarkten plaats-

De Markt in de zomer, met fraai gesnoeide linde, kinderen en groepje militairen. De ingang is nog in de zijgevel met boven de deur het gemeentewapen. Let op de luiken aan het (opgeschoven) raam. Door de militaire aanwezigheid te dateren op 1914-18. (foto coll.Rd)

vonden.³ Op die laatste - altijd drukbezocht met veel volk! - heeft de onrustige periode die na 1568 hier bijna een eeuw zal duren, zeker nadelige invloed gehad. In Eersel en een groot aantal plaatsen in dit gebied. De strijd golfde op en neer en de Spaanse en Staatse troepen bewogen mee. Dit tot last en veelal aanzienlijke schade door plundering en brandschatting die ermee samenhangen. In de roerselen van de tijd zijn veel van de keuren en charters die door de opeenvolgende landsheren aan steden en vrijheden werden verleend, helaas verloren gegaan.

Marktveld en schutterij verbonden

Dat geldt niet voor regels met betrekking tot de verkoop van broden op de Markt. Een bewaard reglement uit 1640 toont aan, dat scherp toegezien werd op de kwaliteit van wat op de markt ter verkoop aangeboden werd: brood, bier of wijn, maar ook vlas, garen en deugdelijk vlees.⁴

Een tweede aanwijzing voor het belang van de Eerselse markt is een rekest uit 1646 van de Regenten en Ingezetenen van Eersel aan de Raad van State, of beter aan de Rentmeester.

Daarin geven ze aan, dat hun voorouders een stuk land hebben verkregen van een priester, een zekere Aert van Esch. Ze gebruiken dat perceel ook voor hun markt. Het was echter een erfenis "met doode hand", van een overledene dus, en dat mag niet zo maar. Rentmeester De Fresne heeft ze daarop "*achterhaelt, gecallangeert en gemalcteert*", dat is: be- trapt, aansprakelijk en in gebreke gesteld.

Regenten en bewoners zijn bang dat het daar niet bij zal blijven en dat ze er in de toekomst nog last ("*molestatie*") van kunnen krijgen. Ze wijzen erop, dat in Eersel is "*eene schutterie genaemt d'Oude Schuts (die) van overlange hebben beseten de opheve (:opgeld) van de wage aldaer*". Daarom verzoeken ze in hun rekest ". . . *ootmoedelijck approbatie (:goedkeuring) vant vercrijgh ende possessie van voors(eide) erff, geemploijeert (:in gebruik) tot commoditeijt (:gemak) van heure marckt*". Tot slot vragen ze, dat de schutterij ook het opgeld voor de waag zal mogen blijven heffen.⁵

De gevraagde toestemming wordt kennelijk wel verkregen, maar niet de rechten en aanspraken die van oudsher daarop teruggaan. Tien jaar later, bij de aanvraag om verlenging, ziet het er echter wat anders uit. Rentmeester Pieck van Thienhoven adviseert dan om Dekens, Hooftman-

¹ Zie hiervoor o.a. Christ Thijssen, Schets (...) van Eersel in : Eersel . . . 'n zaligheid (2006) ; Eersel Dui- zel Steensel; Drie Zaligheden (1989) ; Daniel Vangheluwe, Eersel een vrijheid in: De Rosdoek 147 (sep.2013), p.8-13

² BHIC; Microfiches archivalia in ARA Brussel, fol.1r

³ De Rosdoek 18 (mei 1980), p.8-9

⁴ Taxandria jg 38 (1931), p.235-239

⁵ Eer RvS, Toeg.178, Inv.188, p.510

nen en Gildebroeders van de oude schutterij in de vrijheid Eersel.

" . . . voor den tijd van twintig Jaaren 't regt van de versogte Wage [te verlenen] om zulks ten profijten van deselve Schutterij onder waag geld of Loon gelijk van ouds gedaan te heffen". In plaats van de vorige recognitie chijs (belastingafdracht) van 10 stuivers komt er nu "eenen van drie bosch ponden payments sjaars op den Chijsn dag van Eersel te betaalen".⁶ De verhouding tussen Bossche ponden en de stuivers daarvoor, is niet nagegaan. Minder zal het zeker niet zijn geweest.

Met grote regelmaat – meestal elke tien, maar soms ook twintig jaar – dient de Overheid van het St. Jorisingilde het verzoek in om verlenging van hun octrooi. Het wordt ook vrijwel altijd bijna per ommegaande verleend : meestal binnen enkele weken. Dat valt op voor onze samenleving waar, ook voor eenvoudige besluiten, niet zelden máánden moet worden gewacht.

Pas aan het begin van de nieuwe eeuw is er weer een verwijzing naar oude rechten, dat die van het St.Jorisingilde: *" . . . van oude tijden hebben genoten de revenuen van de waag binnen Eersel. Octrooi daarvan is verleend door de Hertog(en?) van Brabant , maar dat nu in ongerede is geraakt"*.

Men vraagt ook weer om octrooi ten eeuwigen dage te verlengen, of anders toch minstens voor 25 jaar tegen een recognitiecijns van 10 stuivers per jaar. Ze krijgen het voor 20 jaar.⁷

De markt van Eersel als model

Ofschoon nergens als zodanig benoemd, kan het haast niet anders of ook boter moet een belangrijk product zijn geweest op de markt van Eersel. Dat schutterij en waag daarbij hun rol hebben gespeeld, is bijna even vanzelfsprekend.

Een mooie aanwijzing voor het belang van die waag, maar ook voor de "interne communicatie" binnen het Brabant van toen, zijn verzoeken hoe de markt hier werkt. Zo informeert Tilburg naar frequentie, plaats en inrichting van de Eerselse markt en ook naar ouderdom ervan. Uit het antwoord is af te leiden dat week- en jaarmarkt al ruim voor 1600 op het marktveld werden gehouden.⁸

Ook uit ca. 1730 is er zo'n verzoek. Veghel en St.Oedenrode willen een waag en verwijzen daarvoor beide uitdrukkelijk naar Eersel en het Jorisingilde, waar die wekelijkse botermarkt een groot succes is!⁹ St.Oedenrode vraagt wel om "ampliatie"[= aanvulling of verduidelijking] van vroeger besluit. In Eersel en in andere plaatsen, w.o. Bergeijk, levert het recht om de waag voor bepaalde tijd te verpachten, namelijk vaak te weinig op. Het is meer dan eens gebeurd *" . . . dat de Ingesetenen van*

Eersel allerhande en seer sware gewichten in hare huijsen hebben” en daarmee (dus) zelf ook wegen. Met als gevolg dat ze de waag in die plaatsen “genoegsaem infructueus” maken.¹⁰ St.Oedenrode wil dus geen regeling als Eersel, maar zoals die van Veghel. Die is beter.

Oud zeer aangepakt?

Is die keuze al een voorbode van een conflict dat een dertigtal jaren later hier speelt?

Het bestuur van Eersel en de St.Joris Schutterij hebben op 14 april 1761 bij de Rentmeester-Generaal der Domeinen te 's-Bosch een door ieder afzonderlijk opgesteld (concept-)reglement ingediend. Kennelijk is niet duidelijk meer welke goederen aan de Waag moeten worden aangeboden. Daardoor is veel sluikhandel ontstaan en onenigheid. De Schutterij wil *“alle waren, goederen en Coopmanschappen sonder onderschijt aen de Waag subject hebben”*, maar de Regenten gaan daarmee niet akkoord. Voor de inwoners is het kennelijk ook allemaal niet helder meer en daarom willen beide (?) partijen, dat er een lijst van goederen komt. Zo'n lijst is er wel (geweest?), maar dikwijls is er sprake van *“indifferente goederen”*. De regenten willen *“gene andere goederen de Waag subject te doen zijn dan op de lijst (...) staan gespecificeert”*.

In de akte wordt het een ingewikkeld geschrijf en geschuif - door de Rentmeester nauwkeurig genoteerd! - waaruit blijkt, dat partijen er sámen uit moeten komen. Met name de Schutterij krijgt nadrukkelijk die opdracht. Van twee afzonderlijke reglementen kan geen sprake zijn. Gelukkig: beide partijen worden *“. . . niet van gevoelen zijnde malkander niet te [hebben] kunnen verstaan”* (= dus wel!) het eens en het octrooi van de waag voor het Gilde van St.Joris wordt opnieuw verleend.¹¹

De Markt is dé plaats!

Het uitvoerige reglement met datum 15 juni 1761 dat erbij hoort, heeft een titel die het vermelden wel waard is: *“Extract uit de Resolutiën van de Edele Mog: Heeren Raaden van Staate der Vereenigde Neederlanden”*. Het noemt voorwaarden, de goederen die op de markt weegplicht hebben en de cijns die men verschuldigd is. Artikel 1 zegt:

“De Waagmeester of zijn Collecteur sal ontvangen van alle waaren en koopmanschappen hier onder gemelt, die in de waag zullen moeten gewoogen worden, dog van gene andere, zoo veel als bij ijder der zelver

⁶ BHIC: L&T Toeg.8. Inv.44 op datum 16.09.1656

⁷ Eer RvS, Toeg.178, Inv.253, p.253 op datum do.02.03.1702.

⁸ Rosdoek 18, p.9 helaas zonder bronvermelding

⁹ BHIC: Domeinen, Inv.nr.28, Toeg.nr.9, p.36v

¹⁰ Idem, Toeg.nr.9, Inv.nr.29, pp.50-51

worden dog van geen andere, zoo veel als by
 ieder derzelve staat gespecificeert, te weten.

Van een Boterwegge het zij klein
 of groot ————— Een half oort

van ieder busseel gaarins wegende 2
 lb en daar boven tot 8 lb toe ————— Een oort 1/2

en van ieder 8 lb ————— twee Oort 1/2

van ieder steen vlas ————— een oort 1/2

van ieder geheel bast of varken drie 1/2

van een half of schaap ————— een 1/2

van een Slepe anders een Ham ge-
 naamt ————— een oort 1/2

van ieder steen Pluymsen ————— een oort 1/2
 min of meer naar advenant.

van ieder steen wolle ————— een oort 1/2
 min of meer naar advenant.

van ieder ^{mynt} zacht, wegende 100 lb ————— 2 1/2
 min of meer naar advenant.

van ieder acht lb Ijzer ————— een oort 1/2
 min of meer naar advenant.

van ieder hondert lb ijzer ————— twee 1/2
 min of meer naar advenant.

van ieder hondert lb booter soo die
 binnen Dersvel verhoegt, als welke
 op andere plaatsen en dorpen Cuyten

Twee pagina's van de "Tarieflijst" uit 1761 voor goederen, aangevoerd op de Eerselse Markt: de boter staat voorop. Een wegge is een kluit of klont, in broodachtige vorm. Vgl ons woord 'krentenwegge'. 'Pluijmen' zijn veren, 'stenen' zijn gewichten. (foto HGn, scan BHIC)

Bensel gekocht, en binnen Bensel inge,
bragt zijnde aldaar ~~weeder~~ weeder
verkoft word ----- drie St.
min of meer naar advenant.

Van ijder acht C Stuets ----- een oort St.
min of meer naar advenant.

En van ijder Stuid ----- vier oort St.

En ingeval eenige andere goederen hier boven niet
gespecificeert door zijt of en Ingerectenen van
Bensel vrijwillig in de waag mochten gebragt
worden, om gewoogen te worden, zal van deselve
betaalt worden niet de Sleijne tegens drie Stuijvers
het hondert, C , en met het hondert of gros tegens
twee Stuijvers.

Art 2.

De contraventeurs van dit Reglement, en Lijst
zullen verbeuren een boete van dertig Stuijvers
voor de Sleijne waag, en van 60 Stuijvers voor
de groote waag.

Art 3.

De Winkeliers en Booplieden tot Bensel zullen
van de goederen, hier booven gemelt, loomende
van besloote Steden, die zij inslaan, vrij en caempt
zijn, en zullen deselve goederen onder de acht C

staat gespecificeert, te weten . . .

Dan volgt nauwkeurige opsomming van producten die gewogen moeten worden met vermelding van het daarna verschuldigde weeg- of marktgeld. Boter, garen, vlas, wol, mout horen ertoe, maar ook maar heel beest of varken, kalf of schaap, huid en "hespe". Het is een mooi overzicht van de variatie en de levendigheid die de Eerselse markt in die tijden stellig gehad heeft. Lees in de afbeelding.

Vaak is het weeggeld een of meer "oort", het kleinste muntstukje, soms ook een of enkele stuivers. Verder zijn er bepalingen over de betrouwbaarheid van de collecteurs, hun eed, hoogte van de opgelegde boetes en de verdeling ervan. Ook moeten de 'stenen' - de gewichten die gebruikt worden - aan de eisen (ijken) voldoen.

Artikel 6 regelt dat de Waagmeester verplicht is om ". . . *de waag te houden binnen Eersel in een huis staande aan het Martveld en tot gerief van alle en een ijgelijke van des morgens agt tot twaalf uren en des naarmiddags van een tot vier uren (...) uitgezondert op de tijden van jaarmarkten als die binnen Eersel gehouden worden. . .*". Dan is het verplicht "*... de waag te houden op het Martveld bij het Raadhuis van Eersel*".

Aanwijzingen voor een specifiek vast pand zijn niet gevonden. Mogelijk deed een ruimte bij een van de herbergen ook dienst als waag. Bij jaarmarkten kon het nodig zijn om wat meer ruimte te hebben, misschien zelfs in de open lucht? We kunnen wel vaststellen, dat de locatie – het Marktveld – kennelijk heel belangrijk was.

Blijvend punt van zorg?

Tegelijkertijd kan men zich afvragen hoe stevig die positie als marktplaats was. Minder dan tien jaar na het reglement van 1761 ligt er wéér een verzoekschrift vanuit Eersel. Willem Hendrik Kox doet het namens enige notabele ingezetenen uit Eersel en Duizel en vraagt om herstel(?) van de functie van particulier ijkmeester.¹² Kox was in die tijd president van de Schepenbank. Misschien had die poging succes. In 1774 wordt er een nieuwe waagmeester aangesteld en vijf jaar later wordt het octrooi ook weer verlengd. Mogelijk is dit wel de laatste geweest. Het nieuwe Franse regime schaft in 1795 alle rechten en voorrechten immers helemaal af. Toch schijnt er namens het St.-Jorisgilde nog in 1808 iemand te zijn aangesteld. Ook van schutterij St.Joris zijn sindsdien echter geen sporen meer gevonden.¹³

¹¹ BHIC; Dom.Toeg.9 Inv.36, p.170v, dd 14.05.1761. Ook in Leen- & Tolkr. Toeg.8. Inv.65, p.170v-176v, dd 15.06.1761

¹² BHIC; Leen- en Tolkamer Toeg.8.Inv.69 dd 01.03.1768

¹³ Aldus H.Huijbers in Rosdoek 18 (mei 1980), p.10-11

Was boter echt belangrijk?

De grond was schraal, de boeren arm. Wie het goed deed, had wat grond voor boekweit of een andere eenvoudige graansoort die hier nog iets opbracht. "Wat vee erbij": Vaak niet meer dan een os om te trekken, een of enkele varkens....

Soms nauwelijks genoeg voor het eigen, bijna altijd kinderrijke, gezin. Het aantal koeien was, vergeleken met de vette gronden elders in ons land, niet groot. Kon er eigenlijk wel boter zijn?

Veghel en St.Oedenrode en misschien ook Tilburg spreken nadrukkelijk van een wekelijkse Eerselse botermarkt die een groot succes is. Op de lijst van producten voor de waag uit 1761 staat boter prominent bovenaan. Een eeuw later is er zelfs nog een nieuw Reglement op de botermarkt. Dit laatste omvat een beperkt aantal artikelen en een toelichting. Daarin staat: "Het voorname doel der weekmarkt [is] het verkoopen van boter." Meestal wordt die verkocht in de winkels. Daardoor wisselen de prijzen

nogal eens, maar ook de kwaliteit.

Ondervinding leert, dat de op de markt verkochte boter kwalitatief beter is. Kooplieden kopen die hier dan op, om ze dan elders met winst verkopen. Dat heeft ertoe geleid dat Eerselse inwoners hun boter zelf op de markt van Bladel zijn gaan verkopen. Elders gebeurt zoiets ook. In het midden van de 19de eeuw komen er dan ook wettelijke maatregelen om het product boter beter te beschermen tegen te grote kwaliteits- en prijsverschillen. De marktregeling die het gemeentebestuur van Eersel in 1860 invoert, is dus actueel en 'up to date'.¹⁴

Van de bepalingen springen er twee in het oog: hoe de verkoop moet gebeuren en in welke volgorde. De verkoop zal zijn per half Nederlands pond bij afslag en mijnen. Bepalend daarbij is de

Het oude karnen van boter in de eenvoudige karnton, zoals het tot het eind van de 19de eeuw overal gebeurde. (foto coll.Rd)

volgorde waarin de boter ter markt wordt aangeboden. Die is wijksgewijs op nummer van de huizen. Concreet betekent dit, dat op de eerste marktdag Hees en Schadewijk nrs 1-42 aan bod komen. Op de volgende marktdag komen zij op de laatste plaats.

Dan komen achtereenvolgens Stokkelen en Boxheide, Dijk en Kom. Ook aan verkopers uit andere dorpen is gedacht: eerst Duizel, Steensel en Knegsel; dan Hoogeloon, Hapert Casteren en Vessem. Bergeijk en Riethoven komen op de vierde plaats en wat van elders is, sluit de rij. Cijfers over aanvoer van boter zijn niet bekend, maar voor de verkoop ervan is Eersel in die dagen beslist van betekenis geweest.

Voor inwoners van de gemeente was de huisnummering ook bepalend voor een plaats op de markt. Die kon uiteraard gunstig of minder gunstig zijn. Op een warme dag, met boter bij je, is de schaduw van de linde bij de kapel stellig een van de beste stekken. Die leeft dan tot in onze dagen verder als de "boterlinde".

Melkfabriek Sint Benedictus in Eersel ca 1915. Let eens op de grote open ruimte eromheen. (foto coll.Rd)

¹⁴ RHCe Eersel Gemeentebestuur 1811-1930; Inv.15019, nr.180 ; Besluiten 1810-1876, "Deliberatiën"; pp.173-174, met korte memorie van toelichting. Tekst van het reglement ook in Rosdoek 18 (mei 1980), p.7-8.

¹⁵ Bierkens, Bas Boter uit de Kempen 1890-1920; Een zegen voor onze landbouwers. Hapert , 2011. p. 117-124

Nieuwe ontwikkelingen op komst

Het karnen van de melk tot boter was zwaar werk, een taak die vooral op de vrouw neerkwam en een last was bij het vele dat ze toch al te doen had. Maar ook dit tijdperk loopt ten einde. Vanaf 1879 verschijnen de eerste centrifuges. Daarmee wordt de verse melk veel beter én sneller afgeroomd en tien jaar later is er ook al een goedkope handcentrifuge.

Niet alleen de kwantiteit neemt toe, maar ook de kwaliteit van de aangevoerde boter. Winkeliers en handelaren gaan zo'n handcentrifuge gebruiken. Wijnen, bekende brouwer-herbergier, heeft in 1893 de primeur in Eersel. Al snel komen er ook kleine handkracht melkfabriekjes¹⁵. Het eerste staat in 1895 aan de Hoogstraat en weldra ook meer in het dorp, omgeving Plaats/Straat (=Markt), op de Dijk en aan het Hint. Kort erna doet ook de karnmolen zijn intree en komt er een definitief einde aan het vroegere handwerk van het boter maken. Het slot van deze snelle ontwikkeling is de Coöperatieve Melkfabriek "St.Benedictus", die in de bocht van Nieuwstraat en Willibrorduslaan stond.

Dit huis op de Hoogstraat was ooit een van de vele kleine boterfabriekjes. (foto coll.Rd)

En hoe oud is de boterlinde dan?

In een niet gepubliceerde beschrijving van de Markt eind jaren '60 schrijft Piet Kwinten dat we de boom enkele jaren hebben moeten missen, maar dat de oorspronkelijke vorm nu is hersteld. Een opname uit ongeveer diezelfde tijd laat de fraaie snoei zien die we nu nog kennen. Het is echter ook duidelijk dat het geen heel oude, maar ook niet een echt jonge boom is. Kwinten's constatering kan dus inderdaad betrekking hebben op de herstelde vorm en dan is het verschijnsel 'boterlinde' dus echt (veel) ouder. Mogelijk is die toch pas na 1860 ontstaan. Maar ook als dat zo is, dan heeft dit kleine object van de Markt inmiddels wel een respectabele ouderdom bereikt.

Wanneer we daarbij bedenken dat de botermarkt zelf in Eersel nog aanzienlijk ouder is, eeuwenlang als zodanig heeft bestaan en zelfs als model voor andere heeft gediend, dan mag je stellen dat de boterhandel inderdaad "De Moeder van de Boterlinde" is.

Harrie Grielen

WIE ZAL DAT BETALEN?

Geharrewar over Kapel-raadhuis in de 17de eeuw

De hulp die de pc kan bieden om wat meer bijzonderheden uit archieven op te duiken, kwam ter sprake in Rosdoek 157. Interessant genoeg voor eerste kennismaking, maar voor het echte speurwerk moet je natuurlijk de oorspronkelijke stukken bekijken. In tegenstelling tot de vroegste schepenregisters uit de 16de eeuw, zijn die van een eeuw later in het algemeen wel wat gemakkelijker te lezen. Maar de meestal korte omschrijvingen van documenten in BHIC, smaken soms al naar meer. Een voorproefje.

De verschillende 'aanzichten' van de kapel vanaf 1788 (tekening van Ben Sebregts in Eersel .... 'n Zaligheid. Eersel 2006)

De zeggenschap over de kapel berust sinds het formele einde van de Tachtigjarige Oorlog in 1648 niet meer bij de schepenen van Eersel. Waarschijnlijk is dit al veel eerder het geval. In 1629 is Den Bosch ingenomen door Frederik Hendrik en daarmee is de feitelijke zeggenschap over de Brabantse gebieden al een feit. De nieuwe overheid in de persoon van de Rentmeester-Generaal zetelt in 's-Hertogenbosch en de plaatselijke besturen dienen zich in eerste instantie daartoe te wenden en op strikte aanwijzingen te werken. Voor overleg was meestal niet veel gelegenheid,

Op de voorgrond de bomen van de Markt westzijde. Links is de Duizelseweg nog zichtbaar.

al zijn er soms ook wel mogelijkheden.

Een vroege aanwijzing dat dit ook gebeurt, is uit 1657 wanneer schepenen en regeerders van de Vrijheid Eersel over hun kapel een rekest sturen waarin zij verklaren, dat aldaar

“is staende een welbemuerte capelle met hart

*dack sijnde daarinne een horlogie ende klokke tot gerieff van de ingesetenen, omdat de groote kercke verre buijten de huijsen is staende en alsoo daer gheen raedthujs en is daer hare chatrers [=oorkonden] rekeningen ende papieren noch kunnen bewaert worden, soo versoecken sij consent [=toestemming] om daerinne een goet vast comptoir [=kast] te mogen laten maecken tot bewaringe van alle chatres rekeningen papieren ende documenten de vrijheijt raeckende en dat daer toe mede sullen mogen gebruijcken het incomen van die capelle, sijnde omtrent 40 gulden 's jaars, alsoo die wel is gerepareert”.*¹

Omdat de oorspronkelijke spelling en zinsbouw niet al te veel moeilijkheden hoeven op te leveren, blijft die staan met hier of daar een kleine toelichting op een wat lastiger woord. Enkele zaken die opvallen: het is een stevig gebouw (“welbemuert”), heeft een [luid]klok en een uurwerk waar de burgers gemak van hebben. De grote kerk staat ver van de huizen en –opvallend - er is op dat moment kennelijk nog geen raadhuis {“alsoo daer gheen raedthujs is”}. De kapel heeft eigen inkomsten tot wel 40 gulden per jaar.

Een drietal jaren later, in 1660, ligt er een nieuw verzoek van het dorpsbestuur dat ze conform het laatste reglement graag zouden hebben: *“ . . . een bequame plaetse om regtspleginge in te doen. Versoeckende dat haer daertoe een cleijn capelleken staende op de Plaets of Marckt*

¹ Eer.RvS, Toeg.178 Inv.199, p.73v dd 09.02.1657.

² Eer.RvS, 178.202, p.238v dd 20.05.1660.

van de vs [=genoemde] vrijheijt mag werden vergunt om daer toe te approprieren [=geschikt te maken], staende nu leedich ende niet gebruijckt werdende ...”²

Misschien is er op het eerste rekest geen antwoord gekomen? In elk geval wordt verwezen naar een richtlijn (“laatste reglement”), die een geschikte plaats voor rechtspraak verplicht stelt. Opvallend is ook, dat de kapel dan kennelijk nog steeds leeg staat.

Daarop komt vrij snel een antwoord in de vorm van een goedkeuring : de rentmeester-generaal is akkoord, mits de regeerders de kapel zelf repareren en zelf blijven onderhouden. Mocht het land de kapel weer nodig hebben, dan mag de overheid die wederom ‘aanslaan’ zonder enige vergoeding te doen.³

Daarna duurt het enige tijd voor er weer iets te lezen valt. Dat is in 1691, ruim dertig jaar later. Rentmeester Thomas van Beresteijn reageert dan op een rekest van regenten Eersel om de renten van de kapel te mogen gebruiken voor reparatie ervan, die kennelijk (hard) nodig is.⁴

Rekest en stukken worden voorgelegd aan de commissie op verpachting der tienden in de Meierij, maar of en hoe daarop is gereageerd, is onduidelijk.

Vier jaar later moet Van Beresteijn aan die van Eersel wel betalen: 145 gulden, 12 stuivers en 8 penningen, zijnde de (al uitgegeven?) kosten van reparatie over vijf jaar voor de kapel aldaar. Die heeft gediend als raadhuis mits het onderhoud door regenten op eigen kosten geregeld werd.⁵

Wat er in de tussentijd nog meer gebeurd is of kan zijn, is niet helder. In december 1704 betaalt rentmeester Van Beresteijn aan Elisabeth van Stroombergen een bedrag van 97 gulden en vijf stuivers voor reparatie van de kapel, die dan al meer gekost heeft dan de inkomsten van vijf jaren. Elisabeth is de weduwe van Balthasar van Geesbergen. Niet duidelijk is, of deze betaling inderdaad aan haar gedaan is ten behoeve van de kapel. Het kan ook nabetaling aan haar persoonlijk zijn in verband met achterstallig salaris aan haar man. Zulke achterstanden waren niet ongewoon. Van Geesbergen was waarschijnlijk enige tijd werkzaam als secretaris van Eersel en was ook kerkmeester, maar verder is er niet veel van hem bekend.⁶

Het laatste stukje in het geschuif van ruim een halve eeuw geharrewar over kosten aan kapel-raadhuis, volgt in 1720 in de vorm van een conflict met Duizel en Steensel over betaling van hun bijdrage in het onderhoud.⁷

De regenten van Eersel geven te kennen dat kapel eertijds via een reso-

lutie als raadhuis is vergund aan de drie gecombineerde dorpen. Die vormen immers samen één dingbank en kapel zou dan ook gezamenlijk door hen moeten worden onderhouden. Duizel en Steensel weigeren echter daarin hun bijdrage te leveren. De Eerselse regenten verzoeken aan Staten-Generaal om te verordonneren dat beide dorpen hun contingent wel voldoen.

Er zal wel een oplossing voor deze kwestie gekomen zijn, want de zaak wordt op welhaast klassieke –en tot in onze tijd nog heel gebruikelijke –wijze aangepakt, namelijk door ze in handen gegeven van ja,ja een commissie! Die zal partijen zal horen en proberen deze met elkaar te verenigen. Nooit meer iets van gehoord? Dat is heel goed mogelijk, want soms verliezen zaken hun belang, worden vergeten, gaan gewoon over, of worden toch anders geregeld. Tenslotte zijn we ook alweer bijna honderd jaar één gemeente.

Harrie Grielen

³ Eer.RvS, Toeg.178., Inv.202, p. 327 dd 16.07.1660.

⁴ Eer RvS, Toeg. 178., Inv.235, p.461v dd 24.07.1691.

⁵ Eer.RvS, Toeg.178., Inv. 242, p.199v dd 31.03.1695.

⁶ Eer.RvS, Toeg.178., Inv.258, p.231 dd 17.12.1704.

⁷ Eer.RvS, Toeg.178., Inv.294, p. 92v dd 12.08.1720.

van Herwijnen
SERVICES

Van Herwijnen
services 10 jaar

installatie & advies

Locatie
Horstveld 14
5521 SL Eersel

Sterkin DE EGTE WARMTE

Neem contact op
Tel. 06 - 19 19 30 55
info@vanherwijnen-services.nl

www.vanherwijnen-services.nl

- Service en onderhoud aan cv-toestellen
- Milieubesparende wateroplossingen
- Complete badkamers
- Zonne-energie en warmte terugwinning

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

Bij inleveren van
deze bon krijgt u
een Kerastase
ritueel t.w.v.
€15.00 voor €7.00.
Heeft u vragen?
Bel ons gerust!

www.denbarbier.nl, Hint 4, 5521 AH Eersel, 0497-514026

RSZK ZorgProfessionals

Zelfstandig en vitaal thuis blijven wonen!

De RSZK heeft een uitgebreid aanbod aan diensten waarmee we u kunnen ondersteunen bij hulp en zorg aan huis. Kijk voor meer informatie op de website of bel met het transferbureau.

www.rszk.nl - transferbureau (0497) 33 17 63

MARKHORST B.V.

Elektrotechniek • Beveiligingstechniek
Communicatietechniek

www.markhorstelektro.nl